

Stad in de spotlights: de voordelen van illuminatie

• door Rien Kort

Niet bepaald subtiel, laat staan duurzaam: het plaatsen van enkele enorme bouwlampen op een gebouw, dat daardoor vervolgens baadt in een overdadige hoeveelheid licht. Typisch een oervorm van stadsilluminatie, een tijdperk dat inmiddels ver achter ons ligt. Duurzame lichtoplossingen, sociale en economische voordelen trekken steeds meer gemeenten over de streep om innovatieve en kunstzinnige architecturale verlichting op te nemen in hun lichtplan.

Illuminatie komt voor Hans Akkerman, medewerker openbare verlichting en stadsilluminatie van de gemeente Amsterdam, vooral neer op het benadrukken van de karakteristieke elementen van de vele markante gebouwen die de stad rijk is: "Het is de kunst om een gebouw bij nacht op een andere wijze te laten spreken dan overdag. Het accentueren van onderscheidende kenmerken is daarom de laatste jaren het uitgangspunt geworden. Ook wordt er meer energiebewust en gericht gebruikgemaakt van architecturale verlichting."

3000 gloeilampen

In de toekomst wil Amsterdam zich nog meer toeleggen op het energiezuinig aanscherpen van de bestaande illuminatie. Een voorbeeld van die filosofie is bijvoorbeeld het duurzaam vervangen van de ruim 3000 gloeilampen van de wereldberoemde Magere Brug. "We hebben speciale led-lampen in de vorm van de vertrouwde gloeilamp op de brug laten plaatsen. We behielden hetzelfde lichtbeeld en het energieverbruik daalde met 90%", aldus Akkerman. Door het succes overweegt de gemeente om op termijn ook

andere bruggen in de grachtengordel te voorzien van energiezuinige verlichting. Een tweede voorbeeld: bij de Hermitage staan enkele lantaarnpalen naar het model van de klassieke Kroonlantaarn, die op termijn overal in de binnenstad worden geplaatst. In de lantaarns is een ledeenhouding ingebouwd die tevens de gevels van het museum aanlicht. "Dat beperkt energieverstopping tot een absoluut minimum."

Verknocht aan illuminatie

In Amsterdam worden maar liefst 80 bruggen en 220 gebouwen aangelicht. "Er heerst hier van oudsher een traditie om gebouwen permanent uit te lichten. Niet alleen vanwege de aantrekkelijkheid en de sociale veiligheid, maar het creëert ook bedrijvigheid voor de aanwezige horeca en het culturele uitgaansleven. Illuminatie vindt hier al decennialang plaats. Het was de gewoonte om tijdens evenementen of bij bijzondere gelegenheden, zoals de geboorte van prinses Wilhelmina, gebouwen en locaties te verlichten." Amsterdammers zijn dus door de jaren heen bijna verknocht geraakt aan architecturale verlichting. "Inwoners zouden meteen aan de bel trekken als we waar dan ook het licht uit

zouden laten.” Bovendien barst Amsterdam van de opmerkelijke gebouwen en bijzondere monumenten, zoals het Paleis op de Dam, de Nicolaaskerk en het Rijksmuseum. “Dat trekt uiteraard veel bezoekers. Daarom loont het om deze locaties ook ’s avonds en ’s nachts te uit te lichten.”

Trajectum Lumen

Dat de inzet van illuminatie een stad een behoorlijke toeristische impuls kan geven, heeft de gemeente Utrecht ook goed begrepen. Sinds begin 2010 kunnen bezoekers zich vergapen aan ruim 20 markante en artistiek uitgelichte locaties in de binnenstad. “Deze lichtkunstroute, die bezoekers onder de naam Trajectum Lumen door de historische binnenstad voert, is vooral bedoeld om het (internationale) verblijfstoerisme in Utrecht te stimuleren”, vertelt Jo de Viet van de afdeling Stadspromotie. Volgens hem geeft een dagjesmens gemiddeld 40 tot 50 euro uit tijdens een bezoekje aan de stad. Maar als ze blijven overnachten, dan wordt er maar liefst 180 tot 190 euro per persoon per dag besteed. Dat gegeven vormde mede het economisch fundament onder de beslissing een innovatieve en kunstzinnige lichtroute op te zetten.

‘Eerst testen, niet blind kiezen voor een lichtplan en daar maar het beste van hopen’

‘Illuminatie is ook een psychologische aangelegenheid’

Illuminatie heeft een aanvullende rol op, maar moet ook in samenspel zijn met de al bestaande openbare verlichting, aldus Iris Dijkstra van lichtontwerpbureau LEK: “Bij het maken van een illuminatieplan is het zelfs van belang een goede samenhang te vinden tussen alle elementen in de openbare ruimte en daar een geïntegreerd geheel van te maken.” De totale ervaring van ovl beperkt zich volgens haar niet alleen tot lichtmasten en gevelverlichting; ook materiaalgebruik, gevelreclame, lichtbakken, bekabeling en bestrating spelen een rol. Verder mogen de diverse verlichtingssoorten elkaar niet in de weg zitten. Het ontwikkelen van een concrete visie, gekoppeld aan het voeren van een strakke regie moet chaos voorkomen. Daarom zijn het aanbrengen van een hiërarchie, het creëren van samenhang en de functie van de ruimte zaken die van tevoren goed overdacht moeten worden, aldus Dijkstra. Bovendien is het verleidelijk om bij ovl de focus te veel te leggen op de functionaliteit en mogelijke kostenbesparingen, vindt de lichtexpert: “Het omgaan met sociaal licht is ook een psychologische aangelegenheid. Men legt begrijpelijkwijs de nadruk op sociale veiligheid en leefbaarheid, maar voelen mensen zich prettig bij die functionele verlichting? Welke uitwerking heeft het op hun gemoed? Die vragen worden volgens mij nog niet vaak genoeg gesteld bij verlichtingsplannen voor een stedelijke omgeving. Het functionele en het esthetische gaan prima samen, ook al is dat een besef dat nog moet groeien.”

Schichtige vissen

Enkele opmerkelijke objecten die worden aangelicht zijn het Domein, waar de voormalige ligging van de muren van een Romeinse legerplaats worden nagebootst met oplichtende nevel, de honderden ledlampjes in de Nieuwe Gracht, die de bewegingen van een school schichtige vissen imiteren, en bij de Buurkerk projecteren twee lichtsculpturen een glas-in-loodpatroon op het nabijgelegen plein. Dit jaar wordt het Paushuize, het toenmalige verblijf van de Nederlandse paus Adrianus VI, aan Trajectum Lumen toegevoegd. In 2013 volgt de apotheose van Trajectum Lumen met het uitlichten van de Domtoren en de Domkerk.

Toeristische trekpleister

Volgens De Viet is de stad dankzij de lichtroute een toeristische trekpleister rijker, die ook internationaal hoge ogen gooit. Utrecht is over de afgelopen twee jaar een van de weinige steden, waar het verblijfstoerisme is gegroeid. Het aantal bezoekers nam over het afgelopen jaar met een vijfde toe en ook het aantal overnachtingen steeg met een derde. Dat is mede te danken aan Trajectum Lumen, concludeert hij.

Kinderschoenen

Anders dan Amsterdam en Utrecht, staat bij de gemeente Arnhem stadsilluminatie nog in de kinderschoenen. “De gemeente is daarin tot nu toe terughoudend geweest”, vertelt ovl-beheerder Martin Springer. “Arnhem hield de boot af vanwege het hoge energieverbruik en de bijbehorende kosten, maar tegenwoordig zijn er een groot aantal energiearme lichtbronnen op de markt.” Het positieve maatschappelijke effect van illuminatie is ook de gemeente Arnhem niet ontgaan. “Met illuminatie kunnen we de stad nog aantrekkelijker maken voor bewoners en toeristen. Ook de economi-

sche belangen voor de ondernemers en de gemeente tellen mee, uiteraard.”

Proefopstelling

De gemeente onderzoekt samen met de plaatselijke ondernemers hoe stadsilluminatie het beste kan worden ingezet. “Het aanlichten van de klassieke gevels van het Luxortheater dient als pilot om de waarde van architecturale verlichting aantoonbaar te maken.” Ontwerpbureau Atelier LEK heeft daarvoor diverse proefopstellingen gemaakt met verschillende lampen en schijnwerpers bij theater.” Dat leidde volgens Springer tot positieve effecten. Zo werden het gevelreliëf en uitstekende delen, zoals dakgoten en kozijnen, beter zichtbaar. Verder deed dakverlichting de contouren van het gebouw beter uitkomen en de aanwe-

zige decoraties werden beter zichtbaar. “Door de nadruk te leggen op de meest opvallende kenmerken kreeg de locatie veel meer uitstraling.”

Huiskamer

Ook voor de Korenmarkt, een centrumplein dat is omgeven door horeca en uitgaansgelegenheden, is op verzoek van de ondernemers een ontwerp opgesteld. Zij financieren samen met de gemeente de toekomstige aanlichting, die een meer levendige, veilige en aantrekkelijke sfeer moet creëren. Naast de verlichting van de gevelwanden met schijnwerpers is het de bedoeling om de forse armaturen aan spandraden te vervangen door meerdere kleine armaturen. “De aanpak doet denken aan het verlichten van een huiskamer”, zegt Springer.

“Door de lichtpuntjes zo evenredig mogelijk te verdelen over de ruimte, ontstaat er een knus effect.” Ook bij het plein is geëxperimenteerd met lichtsterkten en de plaatsing van verschillende armaturen. “Het loont dus duidelijk om verschillende lichtopstellingen te testen, in plaats van blind te kiezen voor een lichtplan en daar maar het beste van te hopen.”

www.igov.nl

IGOV Kort

Kenniscafé Netbeheer en Openbare Verlichting

- Het IGOV organiseerde in februari drie kenniscafé's met als thema Netbeheer en Openbare Verlichting. Tijdens deze bijeenkomsten kwamen vele zaken aan de orde die spelen op het gebied van kosten, regels, rechten en plichten en aanverwante zaken bij aansluitingen op het net van de netbeheerder. De kenniscafé's vonden plaats in Nieuwegein, Zwolle en Eindhoven. In de volgende editie wordt hier meer aandacht aan besteed.

- Op 17 en 18 april organiseert de NSVV een tweedaagse busreis naar de beurs Light and Building in Frankfurt.

- Op 26 april houdt het IGOV samen met de NSVV in Arnhem een symposium met als onderwerp stadsilluminatie.

- De NSVV heeft een lichtkalender. Als u een maatschappelijk publieksevenement organiseert dat met licht te maken heeft, geef dit dan door aan de NSVV en mogelijk komt het in aanmerking om op de kalender te worden geplaatst. Voor meer informatie:

www.nsvv.nl/agenda

- Het IGOV heeft de afgelopen maand weer nieuwe deelnemers mogen verwelkomen in haar midden. Dat zijn de gemeenten Schiedam, Beuningen, Voorschoten, Teylingen en de provincie Utrecht. Nieuwe IGOV-platforms zijn gevormd door de Kempengemeenten en de Haag- en Bollenstreekgemeenten.